

PETER POMERANTSEV

**NIC NENÍ PRAVDA
A VŠECHNO JE MOŽNÉ**
SURREÁLNÉ SRDCE NOVÉHO RUSKA

DOKOŘÁN

PETER POMERANTSEV

**NIC NENÍ PRAVDA
A VŠECHNO JE MOŽNÉ**

SURREÁLNÉ SRDCE NOVÉHO RUSKA

DOKOŘÁN

PETER POMERANTSEV

NIC NENÍ PRAVDA A VŠECHNO JE MOŽNÉ
SURREÁLNÉ SRDCE NOVÉHO RUSKA

Copyright © 2014 by Peter Pomerantsev

Translation © Martin Weiss, 2016

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této publikace nesmí být rozmnožována a rozšiřována jakýmkoli způsobem bez předchozího písemného svolení nakladatele.

Druhé vydání v českém jazyce (první elektronické).

Z anglického originálu *Nothing Is True and Everything Is Possible: The Surreal Heart of the New Russia* přeložil Martin Weiss.

Odovědná redaktorka Tereza Lišková.

Obálka, grafická úprava, sazba a konverze do elektronické verze Michal Puhač.

Vydalo v roce 2016 nakladatelství Dokořán, s. r. o.,
Holečkova 9, Praha 5,
dokoran@dokoran.cz, www.dokoran.cz.

ISBN 978-80-7363-807-8 (pdf)

ISBN 978-80-7363-808-5 (epub)

ISBN 978-80-7363-809-2 (mobi)

(pdf – 868. publikace, 245. elektronická;

epub – 869. publikace, 246. elektronická;

mobi – 870. publikace, 247. elektronická)

Mé ženě, rodičům, dětem, tetě Saše a Paulovi

OBSAH

Dějství I. Reality show Rusko

Město žijící zrychleně	10
Bez komplexů	16
Hrdina naší doby	27
Russia Today	44
Vítej-sbohem	61
Výšiny stvoření	76

Dějství II. Trhliny v kremelském matrixu

A pak se probudíte a, můj Bože, je z vás trestanec	90
Jiné Rusko	115
Iniciace	127
Sen noci svatojánské	140

Dějství III. Podoby deliria

Ztracené dívky	152
Stručné dějiny sekt v postsovětském Rusku	191
Volání prázdnoty	204
Offshore	217
Nic není pravda a všechno je možné	245
Poděkování	258
Další četba	259

DĚJSTVÍ I.

REALITY SHOW RUSKO

MĚSTO ŽIJÍCÍ ZRYCHLENĚ

Když přilétáte v noci do Moskvy, rozeznáváte pod sebou půdorys města podle řady soustředných okružních silnic s malým kruhem Kremlu uprostřed. Na konci dvacátého století vnější okruhy svítily mdlým, špinavě žlutým světlem. Moskva byla smutný satelit na okraji Evropy, žhnoucí vyhasínajícími uhlíky sovětského impéria. A pak se v jednadvacátém století něco stalo – peníze. Ještě nikdy nepříteklo za tak krátkou dobu tolik peněz na tak malý prostor. Planetární systém se proměnil. Soustředné kruhy nad městem začaly zářit novými mrakodrapy, neony a limuzínami Maybach spěchajícími po silnicích a roztáčely se zběsilým, hypnotickým tempem jak kolo-toče na pouti. Z Rusů se stala nová smetánka, ti nejbohatší, nejenergičtější a nejnebezpečnější. Měli nejvíc ropy, nejkrásnější ženy, nejlepší párty. Dřív byli ochotni prodat cokoli, dnes jsou ochotní koupit cokoli – fotbalové kluby Londýně a baseballové kluby v New Yorku, sbírky umění, anglické noviny a evropské energetické společnosti. Nikdo jim nerozuměl. Byli živočišní i sofistikovaní, naivní i prohnaní zároveň. Smysl dávali jen v Moskvě, měště žijícím zrychleně a měnícím se tak rychle, že to drtí veškerý pocit reálnosti, měště, kde se z chlapců v mžiku stávají miliardáři.

Sloganem města byla „performance“. Byl to svět, kde se z gangsterů stávají umělci, zlatokopové citují Puškina, Hells Angels halucinují, že jsou světci. Rusko zažilo takové procesí měnících se světů – od komunismu přes perestrojku, šokovou terapii, bídu, oligarchii a mafiánský stát až k pohádkovému bohatství – že jeho noví hrdinové získali pocit, že život je jedna velká zářivá maškaráda, v níž jsou všechny role, postavení a názory zaměnitelné. „Chci si vyzkoušet každou osobnost, která kdy

na světě existovala,“ říkával mi Vladik Mamyšev-Monroe. Na párty, kde býval stejně nezbytným hostem jako magnáti a supermodelky, přicházel oblečený jako Gorbačov, fakír, Tutanchamon anebo ruský prezident. Když jsem poprvé přistál v Moskvě, považoval jsem tyto nekonečné transformace za projevy země, která si v opojení ze svobody zkouší různé kostýmy a posouvá hranice osobnosti co nejbližší k tomu, co prezidentův vezír později nazval jako „výšiny stvoření“. Až po letech jsem začal v těchto mutacích spatřovat nikoli svobodu, ale formy deliria, v němž strašidelné loutky a půlnoční mystici přesvědčili sami sebe, že jsou téměř skuteční a pochodují vstříc tomu, co prezidentův vezír později nazval „pátou světovou válkou, první nelineární válkou všech proti všem“.

Ale to předbíhám.

Pracuji v televizi. V dokumentární televizi. Konkrétně v dokumentární zábavě. Do Moskvy jsem v roce 2006 letěl, protože televizní průmysl prožíval boom tak jako všechno ostatní. Zemi už jsem znal. Prožil jsem tam většinu času od roku 2001, kdy jsem absolvoval univerzitu. Vystřídal jsem práci v think-tancích, jako velmi bezvýznamný konzultant pro projekty EU, jež měly pomáhat ruskému „rozvoji“, pak jsem byl na filmové škole a nakonec jsem dělal asistenta při natáčení dokumentů pro západní televize. Mí rodiče přišli do Británie z Ruska v 70. letech jako političtí uprchlíci, takže když jsem vyrůstal, mluvil jsem jakousi prostonárodní emigrantskou ruštinou. Ale na Rusko jsem se vždy díval jako vnější pozorovatel. Chtěl jsem se dostat blíž – Londýn mi připadal příliš uměřený a předvídatelný, Amerika, kde žil zbytek mé emigrantské rodiny, příliš spokojená, kdežto opravdoví Rusové jako by žili skutečné životy s pocitem, že všechno je možné. Ze všeho nejvíc jsem chtěl dělat film. Zmáčk-nout knoflík „record“, namířit a točit. Svou kameru, otlučenou

kovovou Sony Z1 dost malou na to, abych ji vždy mohl hodit do batohu, jsem s sebou bral všude. Často jsem točil prostě proto, že jsem si nechtěl nechat tenhle svět utéct. Točil jsem naslepo, protože jsem věděl, že takovéhle obsazení už nikdy nebudu mít. A v nové Moskvě po mě byla poptávka, z toho prostého důvodu, že jsem mohl říct kouzelná slova: „Jsem z Londýna.“ Fungovaly jako: „Sezame, otevři se.“ Rusové jsou přesvědčení, že Londýňané znají alchymistické tajemství úspěšné televize, že umějí vydestilovat reality show, která bude příští trhák. Vůbec nevadilo, že jsem byl jen třetířadým asistentem na projektech jiných – stačilo zašeptat: „Jsem z Londýna,“ a měl jsem jakoukoli schůzku, kterou jsem chtěl. Byl jsem černým pasažérem velké flotily západní civilizace, bankéřů, právníků, konzultantů hospodářského rozvoje, auditorů a architektů, kteří vypluli hledat své štěstí v dobrodružstvích globalizace.

Ale v Rusku znamená pracovat v televizi něco víc než stát za kamerou, být pozorovatelem. V zemi, která se rozprostírá přes devět časových pásem, zabírá šestinu zemské pevniny, sahá od Tichého oceánu k Baltskému moři, od Arktidy do pouští Střední Asie, od téměř středověkých vesnic, kde lidé ještě tahají vodu ručně z dřevěných studní, přes města, jež živí jedna továrna, až po mrakodrapy ze skla a oceli nové Moskvy – v takové zemi je televize jedinou silou, s níž je možné onu zemi sjednotit, držet pohromadě a vládnout jí. Je ústředním mechanismem nového druhu autoritářství, který je mnohem rafinovanější než jeho varianty z dvacátého století. A jako televizního producenta mě nasměrovali přímo do centra jeho fungování.

Má první schůzka mě přivedla do nejvyššího patra Ostan-kina, televizního centra velkého jako pět fotbalových hřišť, které je beranidlem kremelské propagandy. V nejvyšším patře se na konci matně černých chodeb nachází dlouhá zasedací

místnost. Tady se jednou týdně scházejí nejfikanější mozky Moskvy k brainstormingu o tom, co bude Ostankino vysílat. Vzal mě s sebou můj známý, ruský vydavatel. Vzhledem k mému ruskému příjmení nikdo nezjistil, že jsem Brit, a já držel jazyk za zuby. V místnosti nás bylo přes dvacet – opálení moderátoři v bílých hedvábných košilích, upocení, vousatí, dýchaviční politologové, manažeři z reklamních agentur ve sportovních soupravách. Žádné ženy. Všichni kouřili. Bylo tam tak zakouřeno, že mě z toho svědila kůže.

Na konci stolu seděl jeden z nejznámějších moderátorů politického zpravodajství. Je malý a mluví rychle, chraplavým hlasem:

„Všichni víme, že se nebude vysílat žádná skutečná politika. Ale stejně musíme poskytnout divákům pocit, že se něco děje. Musí se bavit. Takže s čím si budeme hrát? Zaútočíme na oligarchy? Kdo je tento týden nepřítel? Politika musí působit... jako film!“

Když se prezident v roce 2000 dostal k moci, první, co udělal, bylo to, že ovládl televizi. Prostřednictvím televize Kreml rozhodoval, které politiky „povolí“ jako svou loutkovou opozici a jaké budou dějiny, obavy a vědomí země. A nový Kreml nikdy nehodlal udělat tu chybu, kterou učinil starý Sovětský svaz, že by dopustil, aby televize byla nudná. Úkol zní: syntéza sovětské kontroly a západní zábavy. Ostankino jednadvacátého století dokáže míchat propagandu se šoubyznysem a autoritářství se sledovaností. A ve středu tohoto velkého představení je sám prezident. Je vytvořený z ničeho, z chuchvalce šedých vláken prostřednictvím moci televize a proměňuje se s rychlostí performančního umělce z role do role – voják, milenec, lovec s obnaženou hrudí, podnikatel, špion, car, superman. „Zpravodajství je kadidlo, kterým žehnáme Putinovým činům a děláme z něj prezidenta,“ říkali televizní producenti a političti

technologové. Měl jsem pocit, že realita je vlastně tvárná, že v té zakouřené místnosti sedím s kouzelníky Prospery ze Shakespearovy Bouře, kteří dokážou promítnout na postsovětské Rusko jakoukoli realitu, již si zamanou. Ale za tu dobu, co jsem v Rusku pracoval, byl Kreml rok od roku paranoidnější, strategie Ostankina perverznější a rostla jejich potřeba šířit paniku a strach. Racionalita byla vytlačena do pozadí a hlavní vysílací čas začali okupovat prokremelští kultisté a rozsévači nenávisti, kteří měli udržovat národ v transu. A přicházeli cizinci najatí Kremlem, aby mu pomohli šířit jeho vizi do světa.

Ačkoli mě má cesta nakonec znovu přivedla do Ostankina, moje prvotní role ve velké inscenované reality show nového Ruska byla pomáhat s tím, aby vypadala, zněla a působila západněji. Původně jsem pracoval pro stanici TNT, která sídlí v novém kancelářském centru jménem Byzantium. V přízemí jsou lázně v římském stylu se sádrovými dórskými sloupy a umělými ruinami, kam chodí malátné dívky s dlouhýma nohama vylepšit své už tak skvělé opálení a nechat si dělat nesčetné manikúry a pedikúry. Manikúry jsou bohaté – v duhových barvách, několikavrstevné, s blyštivými srdíčky a kvítky, o hodně veselejší než znuděné oči dívek – jako by shromáždily všechny své utopie na miniaturní plochu svých nehtů.

Televize sídlí v několika patrech budovy. Když se otevřou dveře výtahu, přivítá vás logo TNT, jež je vyvedeno v oslnivě zářivých, jásavě veselých odstínech růžové, bleděmodré a zlaté. Stojí na něm slogan stanice: „Okus naši lásku!“ To je nové, usilovně veselé Rusko a image, kterou TNT šíří – mladistvá, rozjuchaná, blyštivá země. Stanice vysílá paprsky hyperaktivní žluté a růžové do zšeřelých bytů diváků.

V open space kancelářích pobíhá spousta mladých, krásných lidí, kteří si pohvizdují britpopové hity a svou ruštinu

prošpikovávají anglicismy. TNT dělá uličnickou televizi a mladí zaměstnanci žijí vzrušením, že dělají kulturní revoluci. TNT je pro ně jako podvratný pop art, způsob, jak proniknout do národní psyché a předělat ji zevnitř. Stanice uvedla do Ruska formát reality show. Jednu show k nesmírné radosti producentů stárnoucí komunisté zcenzurovali coby amorální. TNT byla ruským průkopníkem formátů sitcomu a vulgární talk show podle vzoru amerického Jerryho Springera. Stanice polyká jeden západní nápad za druhým – vystřídá za rok víc formátů, než dokáže Západ vyprodukovat za deset let. Mnozí z nejchytřejších lidí v Moskvě prchají do redakcí zábavních televizních stanic a lifestyleových časopisů. Nemusí tam dělat propagandu a mohou být za rebely. Jen nemohou dělat politiku, je to zóna bez zpráv. Naprostá svoboda výměnou za naprosté mlčení – většinou ten kompromis vyhovuje.

„Pííítrrr, chceme zjistit, co si doopravdy nová generace myslí.“

„Co je zajímavá, Pííítrrr.“

„Chceme vidět na obrazovce skutečné lidi, Pííítrrr, skutečné hrdiny.“

Pííítrrr. Tak mi říkají produkční v TNT. Tři ženy něco přes dvacet. Jedna má havraní vlasy, druhá je kudrnatá, třetí má rovné vlasy a dokončují navzájem své věty. Mohly by mi říkat rusky Pjotr, ale mají raději Pííítrrr, protože pak vypadám víc jako Angličan. Jsem jejich výstavní západák, který jim pomáhá vytvářet iluzi západní společnosti. A já zase předstírám, že jsem mnohem větší producent, než ve skutečnosti jsem. Začínáme tím, že odstartujeme první sérii dokumentů na TNT. Za pouhých třicet minut získávám svou první zakázku: *Jak se vdát za milionáře (průvodce pro zlatokopky)*. Myslím, že kdybych se snažil, mohl jsem získat rovnou tři zakázky. V Londýně nebo

New Yorku by vám trvalo týdny rozjet projekt. Ale TNT je sponzorována největší plynářskou společností na světě. Vlastně ne; je to největší firma na světě – tečka.

BEZ KOMPLEXŮ

„Teorie podnikání nás učí jednu důležitou věc,“ říká lektorka. „Vždy proveďte důkladný průzkum přání spotřebitele. Dodržujte tuto zásadu při hledání bohatého muže. Pro první schůzku platí jedno klíčové pravidlo: Nemluvte o sobě. Poslouchejte ho. Dejte najevo, že vám připadá fascinující. Zjistěte, jaké jsou jeho touhy. Studujte jeho koníčky. Pak se změňte podle toho.“

Akademie zlatokopek. Skupina vážných blondýn si dělá pečlivě poznámky. Najít prachatého tatku, zvaného *sugar daddy*, je řemeslo, je to profese. Akademie má sály obložené umělým mramorem, vysoká zrcadla a pozlacené štuky. Vedle jsou lázně a salon krásy. Zajdete si na lekci umění zlatokopky a pak si necháte udělat vosk a dáte si solárko. Lektorka je rusovlasá čtyřicátnice s doktorátem z psychologie, MBA, výhružným úsměvem a vysokým, nekompromisním hlasem. Slečna učitelka Jean Brodieová v sukni nad kolena. „Nikdy na první schůzce nenoste šperky, muž si musí myslet, že jste chudá. Ať dostane chuť koupit vám šperky. Přijedte v otlučeném autě. Musí vám chtít koupit lepší.“

Studentky si úhledným rukopisem zapisují poznámky. Za každý týden kurzu zaplatily tisíc dolarů. V Moskvě a Petrohradu jsou desítky takových „akademií“ s názvy jako „Škola pro gejši“ nebo „Jak být skutečnou ženou“.

„Jděte do drahé části města,“ pokračuje lektorka. „Postavte se tam s mapou a předstírejte, že jste zabloudily. Může se stát, že vás osloví bohatý muž a nabídne se, že vám pomůže.“

„Chci muže, který stojí pevně na vlastních nohou. S nímž se budu cítit bezpečně jako za kamennou zdí,“ říká čerstvá absolventka Oljona paralelním jazykem zlatokopek (má tím na mysli, že chce muže, který má peníze). Oljona by se mnou normálně vůbec nemluvila, je to jedna z těch nedostupných dívek, které by mě odpálkovaly jediným mrknutím řas. Ale já ji dostanu do televize, a tím je rázem všechno jinak. Pořád se bude jmenovat *Jak se vdát za milionáře*. Myslel jsem si, že bude těžké Oljonu rozpovídat, že se bude ostýchat o svém životě mluvit. Vůbec ne – nemůže se dočkat, až ji svět uslyší. Život zlatokopek se stal v zemi jedním z oblíbených mýtů. Knihkupectví jsou plná příruček radících dívkám, jak sbalit milionáře. Podsaditý pasák jménem Pjotr Listerman se stal televizní celebritou. Neříká si pasák (to by bylo nezákonné), ale „dohazovač“. Dívky mu platí za to, že je představuje bohatým mužům. Bohatí muži mu platí za to, že je představuje dívkám. Jeho agenti, gay teenageři, vyhlíží na nádražích dlouhonohá, štíhlá děvčata, která přijíždějí do Moskvy za lepším životem. Listerman jim říká „kuřátka“. Nechává se fotografovat s kuřaty napíchanými na grilovacích jehlách. „Jestli jste na kuřata, přijďte za mnou,“ stojí na jeho inzerátech.

Oljona žije v malém, novotou zářícím bytě se svým nervózním psíkem. Byt je na jedné z hlavních silnic vedoucích na Rubl-jovku, miliardářskou zónu. Boháči tam rádi usazují své milenky, protože si k nim mohou pohodlně zaskočit cestou domů. Do Moskvy přijela z Donbasu, ukrajinského hornického kraje, který v devadesátých letech ovládli mafiáni. Její matka byla kadeřnice. Oljona se jí učila také, ale kadeřnictví její matky zkrachovalo. Oljona přišla do Moskvy ve dvaceti s téměř prázdnýma rukama a začala jako striptérka v kasinu Golden Girls. Tančila dobře, a díky tomu se taky seznámila se svým milencem. Nyní dostává standardní sazbu moskevské milenky: byt, čtyři tisíce

dolarů měsíčně, auto a dvakrát ročně týdenní dovolenou v Turecku nebo v Egyptě. Taťka za to na oplátku má k dispozici její poddajné, opálené tělo, kdykoli si vzpomene, ve dne v noci, vždy zářící štěstím a připravené podat výkon.

„Měl bys vidět, jak se na mě dívají holky doma. Jsou šílené žárlivostí,“ říká Oljona. „Mluvíš teď s jiným přízvukem, jako Moskvanka, říkají. Ať si trhnou – jsem na to pyšná.“

„Mohla by ses tam vrátit?“

„Nikdy. Znamenalo by to, že jsem prohrála. Že se vracím zpátky k mamince.“

Ale její milenec jí před třemi měsíci slíbil nové auto a ještě ho nedodal. Bojí se, že ji pouští k vodě.

„Všechno, co vidíš v tomhle bytě, je jeho, mně nepatří nic,“ říká Oljona a prohlíží si svůj byt, jako by to byly jen divadelní kulisy, jako by tu žil někdo jiný.

A jakmile se jí její milenec nabaží, musí okamžitě ven. Bude i se svým nervózním psíkem a tuctem třpytivých šatů zpátky na ulici. Takže Oljona se poohlíží po novém milenci (tady se jim říká „sponzoři“). A proto navštěvuje Akademii zlatokopek – je to jakési vzdělávání dospělých.

„Jak se ale můžeš seznámit s nějakými jinými chlápky?“ ptám se jí. „Copak tě tvůj současný sponzor nehlídá?“

„Jasně, musím být opatrná. Kontroluje mě jeden z jeho osobních strážců. Ale dělá to hezky, objeví se u mě s nákupem. Ale vím, že kontroluje, jestli tu nebyli jiní muži. Snaží se být decentní. Je to od něj hezké. Jiné holky to mají mnohem horší. Bezpečnostní kamery, sledovačky.“

Oljoninu hrací plochu tvoří síť klubů a restaurací obsluhujících téměř výlučně klientelu sponzorů hledajících dívky a dívek hledajících sponzory. Mužům se říká „forbesové“ (podle žebříčku bohatců časopisu Forbes) a dívkám „tolky“, jalůvky.

Na trhu vládnu kupující – na každého „forbesa“ připadají ne desítky, ale stovky „jalovic“.

Večer začínáme v Galerii. Naproti stojí velká cihlová budova kláštera naklánějící se ve sněhu jako zaoceánský parník. Před restaurací zabírají úzký chodník a půlku ulice černé automobily parkující ve čtyřech řadách. Zamračení osobní strážci kouří a čekají, zatímco jejich šéfové se uvnitř baví. Galerii vytvořil Arkadij Novikov, jehož restaurace představují moskevskou špičku (dělá také kremelský catering). Každá jeho nová restaurace má své téma: Asii, Blízký východ. Není to úplná imitace, jen zasvěcené odkazy na nějaký cizí styl. Galeria je koláž citátů – sloupy, černé stolky s chromovou ocelí, panely s britskými látkami s kašmírovými vzory. Stoly, nasvícené filmařskými bodovými reflektory, jsou rozmístěné tak, že vidíte na lidi na druhém konci restaurace. Hlavními vystavenými objekty jsou ženy. Sedí na baru a objednávají si jen minerálku Voss, aby je nějaký forbes pozval na drink.

„Jsou tak naivní,“ ušklíbá se Oljona. „Ten trik už každý dávno zná.“

Objedná si koktejl a suši: „Vždycky předstírám, že od muže nic nepotřebuju. To je navnadí.“

O půlnoci Oljona zamíří do nejnovějšího klubu. Kroutící se fronta černých (vždy černých) Bentleyů a Mercedesů se pomalu sune ke vchodu. Přede dveřmi se na černém ledě smýkají tisíce jehlových podpatků, jejichž majitelkám se vždy nějak daří neztratit rovnováhu (ach, národ baletek!). Husté prameny platinových blond vlasů se otírají o tisíce nahých, permanentně opálených zad vlhkých od sněhových vloček. Zimní vzduch protínají výkřiky tisíců našpulených rtů dožadujících se vstupu. Nejde o módu, o to být „in“, ale o práci. Dnes v noci mají dívky jedinečnou příležitost tančit a nahlédnout přes ob-

vykle nepřekonatelné bariéry peněz, soukromých armád a bezpečnostních zábran. Jeden večer v týdnu nejrozdělenější město na severní polokouli, kde superbohatí žijí v samostatné hedvábné civilizaci, otevře malinký splávek do ráje. A dívky se nahrnou k tomuto úzkému kanálu, tlačí se do něj a plazí se jím, protože dobře vědí, že bude otevřený jen jednu noc a pak se zase zavře a nechá je v té nevlídné Moskvě.

Oljona zlehka kráčí k čelu fronty. Je na VIP seznamu. Vždy na začátku roku zaplatí vyhazovači několik tisíc dolarů, aby každé mohla dovnitř. V její profesi je to nezbytná daň.

Klub je uvnitř vystavěný jako barokní divadlo s tanečním parketem ve středu, nad nímž se zvedají patra lóží. Forbesové sedí v setmělých lóžích (za tento požitek platí desítky tisíc) a dole Oljona a stovky dalších dívek tančí a vrhají nacvičené pohledy do lóží v naději, že budou pozvány nahoru. Lóže jsou ponořené ve tmě. Dívky nevědí, kdo tam přesně sedí – flirtují se stíny.

„Tolik osmnáctek mi dýchá na krk,“ říká Oljona. Je jí jen dvaadvacet, ale to už se blíží k horní hranici kariéry moskevské milenky. „Vím, že brzy budu muset začít snižovat nároky,“ říká mi víc pobaveně než znechuceně. Když se Oljona rozhodla, že mi bude důvěřovat, zjišťuji, že vůbec není taková, jak jsem čekal. Není tvrdá, ale usměvavá jak bublinková limonáda. Všechno je pro ni jen hra. Musí to být tajemstvím jejího úspěchu – jak vejde do místnosti, hned je tam šumivěji. „Samozřejmě pořád doufám, že ulovím opravdového forbesa, ale když bude nejhuř, spokojím se s nějakým milionářským troublem z venkova anebo s nějakým nudným cizincem. Anebo s nějakým hnusným starým chlapem.“ Ale nikdo neví, jaká čeká zlatokopku budoucnost, protože toto je první generace, která provozuje tento způsob života jako profesi. Oljona má za sebou mafiánské hornické město a před sebou bůhví co. Chichotá se a tančí nad propastí.

V Akademii mezitím pokračuje vyučování.

„Dnes se naučíme algoritmus získávání dárků,“ oznamuje lektorka. „Přejete-li si získat od muže dárek, postavte se na jeho levou, emocionální, iracionální stranu. Pravá strana je jeho racionální strana, na tu se postavte, když diskutujete o podnikatelských plánech. Ale když chcete dárek, zaujměte místo po jeho levici. Když sedí, skrčte se, aby se cítil vyšší, jako byste byly děti. Stáhněte vaginální svaly. Ano, vaginální svaly. Roztáhnou se vám zorničky a budete působit přitažlivěji. Když něco říká, přikyvujte – přikyvování má ten účinek, že s vámi bude souhlasit. A konečně, když požádáte o auto, šaty, prostě o to, co si přejete, pohladejte mu ruku. Jemně. A teď opakujte: Dívat se! Přikyvovat! Pohládit!“

Dívky jednohlasem opakují: „Dívat se. Přikyvovat. Pohládit... Dívat se. Přikyvovat. Pohládit.“

(„Když z nás vymámí šaty, myslí si, že vyhrály,“ říká mi jeden známý milionář, když mu líčím výuku na Akademii. „Někdy je nechávám vyhrát. Ale co by nám kdy dokázaly vzít než to, co si vzít necháme?“ „Víte, jak jim říkám?“ vypráví jiný. „Rackové – jsou jako ptáci kroužící nad skládkou. A když spolu sedí v baru a drbou, tak opravdu znějí jako rackové. Krá-krá-krá! Rackové! Legrační, co?“)

Při práci na přípravě televizní show se seznamuji s dalšími frekventantkami Akademie. Nataša umí slušně německy. Pracuje jako tlumočnice pro přijíždějící podnikatele. Tlumočnická agentura v inzerátech uvádí, že hledá jen dívky „bez komplexů“, kódový výraz pro ochotu spát s klienty. Všude v inzerátech na sekretářky nebo osobní asistentky vidíte dole malým písmem napsáno „bez komplexů“. Ten obrat jaksi transformuje pokorenění v akt osobního osvobození. Nataša pracuje pro šéfa německé energetické firmy. Doufá, že ji vezme s sebou zpátky do Mnichova.

„Rusové jsou naprosto rozmazlení možnostmi výběru, to západní muži jsou snazší,“ říká vážně, jako by prováděla průzkum trhu. „Ale potíž s nimi je, že nedávají žádné dárky ani neplatí za večeři. Se svým Němcem budu mít ještě dost práce.“

Lena chce být popovou hvězdou. V Moskvě se jim říká „zpívající kalhotky“ – dívky bez talentu, ale s bohatými sponzory. Lena dobře ví, že neumí zpívat, ale taky ví, že je to jedno.

„Vůbec nechápu, jak někdo může pracovat sedm dní v týdnu v nějaké kanceláři. Je to ponižující. Muž je výtah na vrchol a já se s ním hodlám svézt.“

Rusovlasá lektorka s MBA souhlasí: „Feminismus nemá pravdu. Proč by se žena měla odrovnávat v práci? To je mužská role. My bychom se měly zdokonalovat jako ženy.“

„Ale co vy?“ ptám se jí, když se třída vyprázdní. „Vy pracujete, Akademie vám vydělává peníze.“

Lektorka se pousměje a změní téma: „Teď budu otevírat kliniku zabývající se zabráněním stárnutí. Nechtěl byste to taky přijet natočit?“

Výuka pokračuje. Lektorka nakreslí na bílou tabuli koláčový graf rozdělený na tři pole.

„Existují tři typy mužů,“ poučuje studentky. Kreativci. Analytici. Ti nás nezajímají. Ti, kteří nás zajímají, jsou „vlastníci“, a opakuje tu výmluvnou, vězení evokující frázi, „muž, za kterým se cítíte jako za kamennou zdí. Všichni víme, jak je poznat. Silní, mlčenliví muži. Nosí tmavé obleky. Mají hluboký hlas. Když něco řeknou, myslí to vážně. Tito muži potřebují ovládat. Nestojí o důraznou ženu. Takových už mají dost. Chtějí dívku, která bude jako květinka.“

Musím vůbec zmiňovat, že Oljona vyrostla bez otce? Stejně jako Lena, Nataša a všechny zlatokopky, se kterými jsem se seznámil. Všechny vyrůstaly bez otce. Generace osiřelých žen na

vysokých podpatcích, které hledají jak prachatého tatku, tak skutečného tatínka. To zábavné na Oljoně a ostatních studentkách je, že jejich vychytralost jde ruku v ruce s pohádkovými fantaziemi o carovi, který je dnes, zítra nebo pozítří odveze letadlem do svého skvostného maybachového království. A tuto představu samozřejmě naplňuje prezident. Všechny ty fotografie, na nichž s obnaženou hrudí jezdí na tygrovi nebo loví velryby, jsou milostnými dopisy nekonečné řadě dívek bez otců. Prezident jako nejvyšší prachatý tatka, jako nejvyšší ochránce, s nímž můžete být „jako za kamennou zdí“.

Když se s Oljonou zase potkávám v jejím bytě, vytáhne svazek Puškina. Onehdy v klubu se seznámila s forbesem, který má rád literaturu. Učí se z paměti celé sloky Evžena Oněgina:

*Koho mít rád? A komu věřit?
Kdo nevrhá k nám zrady stín?
Kdo dle tvé míry bude měřit
každické slovo, každý čin?
(...)
Oh, lovče přeludného stínu!
Vzal vítr všecku námahu.
Mít sebe rád měj odvahu...**

„Ve chvíli, kdy to bude nejmíň čekat, to rozbalím jakoby nic,“ mrkne na mě a je spokojená sama se sebou z toho, jak je mazaná.

Forbes už ji vzal s sebou proletět se jeho soukromým tryskáčem. „Umíš si to představit? Můžeš tam kouřit, můžeš tam pít, můžeš si dát nohy na sedadlo. Žádné bezpečnostní pásy! Svo-

* Alexandr S. Puškin, Eugen Oněgin. Přel. Josef Hora, Praha: SNKLHU 1962.

boda! Je to pravda, takhle se skutečně dá žít, neexistuje to jen ve filmu!“

S tím forbesem se seznámila, když se dostala do VIP místnosti. „Je krásný jak Bůh,“ sděluje mi vzrušeným šepem. „Rozdával holkám stodolarovky za vykouření. Jel celou noc. Ten má výdrž! A chuděry ty holky to nedělají jen kvůli těm penězům. Všechny si myslí, že si je zapamatuje, že jsou zvláštní, a tak se snaží. Já jsem samozřejmě odmítla, když mi to nabídl, nejsem jako ONY... A teď spolu chodíme. Drž mi palce!“

Oljona sebe samu nikdy ani náhodou nebude považovat za prostitutku. Rozdíl je jasný: prostitutky se musí vyspat s každým, s kým jim jejich pasák nařídí. Ona loví sama pro sebe.

„Jednou, když jsem pracovala jako tanečnice, mi šéf nařídil, že musím jít s jedním klientem domů. Byl to pravidelný návštěvník. Vlivný. Tlustý. Nejmladší taky nebyl. ‚Musím s ním opravdu jít?‘ ptala jsem se. ‚Jo.‘ Šla jsem s ním na jeho hotel. Když se nedíval, nasypala jsem mu do pití nějaký rufinol a utekla jsem.“

Oljona to líčí s hrdostí. Je to pamětihodný výkon.

„Ale co láska?“ ptám se Oljony. Je pozdě. Natáčíme rozhovor v jejím bytě. Pijeme lepkavé, sladké prosecco. Její oblíbené pití. Nervózní psík chrápe u gauče.

„Můj první kluk. Ještě v Donbasu. To byla láska. Byl místní autorita.“

Autorita je hezký výraz pro gangstera.

„Proč jste spolu nezůstali?“

„Byl ve válce s jiným gangem – použili mě na to, aby se k němu dostali. Stála jsem na rohu. Myslím, že jsem čekala na tramvaj. Najednou mě dva chlápci, bouchači, popadnou a začnou cpát do auta. Ječela jsem a kopala. Ale oni řekli kolemjdoucím, že jsem jen opilá kamarádka. Na takové týpky si nikdo nedovolí. Odvezli mě do nějakého bytu. Přivázali mě k židli. Drželi mě tam týden.“

„Znásilnili tě?“

Oljona dál upíjí sladké prosecco. Dál se usmívá. Stále má na sobě své blyštivé šaty. Sundala si lodičky a nazula růžové chlu-paté bačkůrky. Kouří tenké parfémované cigarety. O všem mluví věcně, dokonce pobaveně, jako by to byl příběh jednoho velmi mizerného, nicméně tak trochu zábavného pracovního dne.

„Střídali se. Trvalo to týden. Občas někdo z nich zašel ven pro nakládání ryby a vodku. Celý pokoj byl cítit nakládánými rybami a vodkou. Ještě dnes si tu místnost dokážu vybavit. Byla prázdná. Dřevěný stůl. Činky. Posilovací lavice. Mezitím posilovali. Pamatuju si, že na zdi byla sovětská vlajka. Na ni jsem koukala, když mi to dělali. Nakonec se nade mnou jeden z nich sli-toval. Když ostatní odešli pro vodku, pustil mě ven.“

„A tvoje autorita?“

„Když jsem mu řekla, co se stalo, zuřil a sliboval, že je zabije. Ale pak s tím druhým gangem uzavřel smír. A tím to skončilo, už nic neudělal. Ty mužské jsem pak často potkávala. Jeden z nich, ten, co mě pustil, se dokonce omluvil. Vyklubal se z něho docela prima chlap. Další se vždycky poškleboval, když mě vi-děl. Odjela jsem z města.“

Když se balíme, Oljona je nezvykle zamyšlená. „Víš, mohl bys to, co se stalo v té místnosti, z toho pořadu vynechat?“

„Samozřejmě. Mohlo by to být nebezpečné.“

„Nebezpečné? Kdepak, o to nejde. Ale vypadala bych, no, smutně. Depresivně. Nechtěla bych, aby mě tak lidi viděli. Lidi si myslí, že jsem rozverná. To je dobře.“

Cítím se trapně, že jsem ji přiměl o tom zážitku mluvit. „Hele, promiň, že jsem to téma otevřel. Je mi to líto. Musí být strašné na to znovu vzpomínat.“

Oljona pokrčí rameny. „Podívej, to je normální. To se stává všem děvčatům. Nedělej si z toho hlavu.“

Oljonin vztah s forbesem se zálibou v Puškinovi netrval dlouho. „Nejdřív jsme si myslela, že chce děvku. Tak jsem hrála tu roli. Teď si už nejsem jistá, možná nechce děvku. Možná chce hodnou holku. Někdy jsem z toho popletená, ani nevím, co vlastně doopravdy jsem, jestli ta děvka, anebo ta hodná holka.“ Neříká to zkroušeně, ale jako obvykle s jemným odstupem, jako by o sobě uvažovala ve třetí osobě. Kdykoli na Oljoně hledám stopu smutku, rozplyne se. Mou prací jako režiséra je nachytat ji, najít skulinu, zatlačit pákou citů, aby se její fasáda rozpadla a rozplakala se. Ale ona se jen otáčí, uhýbá, usmívá se a hraje všemi barvami. Nebojí se ani chudoby, ani ponížení. Když přijde o sponzora, začne znovu, postaví novou fasádu a zmáčkne tlačítko reload.

V pět ráno se kluby pořádně rozjíždějí. Forbesové sestupují z lóží, usmívají se a opile se klátí. Všichni jsou stejně oblečení – drahé proužkované hedvábné košile zastrčené do značkových džínů. Všichni jsou opálení, dobře živení, lesknou se penězi a spokojeností se sebou samými. Přidají se k jalůvkám na parketu. Všichni už jsou vykalení a rychle upoceně poskakují, až to působí jako zpomalený záběr. Vyměňují si milé, chápavé pohledy, jako by spadly masky a všichni se společně bavili stejným vtipem. A v tu chvíli si všimnete, jak jsou si forbesové s dívkami rovni. Všichni se vyhrabali z postsovětského světa. Ropný gejzír je katapultoval do různých finančních vesmírů, ale pořád si perfektně rozumějí. A ty milé, prosté pohledy jako by říkaly, jak je celá tahle maškaráda směšná, že včera jsme všichni bydleli v obecních bytech a zpívali sovětské písně a levisky a sušené mléko považovali za vrchol luxusu, a teď jsme obklopeni luxusními auty a tryskáči a sladkým proseccem. A i když mi hodně lidí ze Západu říká, že si myslí, že jsou Rusové posedlí penězi, já myslím, že nemají pravdu. Peníze přišly tak rychle, jako když se rozvíří vločky v dekorativní sněhové kouli, že pů-

sobí naprosto neskutečně, jako něco, co se nemá shromažďovat a ukládat, ale hodit do vzduchu a tančit v jejich víru jak v peři při polštářové bitvě anebo z nich vystřihovat nejružnější papírové masky a rychle je střídat. V pět ráno hraje hudba čím dál tím rychleji a v pulsující zasněžené noci se z forbesů stanou jalovice a z jalovic forbesové. Pohybují se po parketu tak rychle, že můžou zahlédnout stopy sebe samých zachycené světlem stroboskopu dopadajícího na parket. Muži a dívky se na sebe dívají a myslí si: „Opravdu se to stalo mně? Jsem tohle já? Se všemi těmi Maybachy a znásilněními a gangstery a masovými hroby a luxusními byty a blyštivými šaty?“

HRDINA NAŠÍ DOBY

Uprostřed porady v TNT mi zazvoní telefon. Displej ukazuje „skryté číslo“, což může znamenat, že jde o něco důležitého z domova. Omluvím se a vyjdu na chodbu, pod neonový nápis „Okus naši lásku!“ Když se ohlásím, je nejprve dlouho slyšet ticho. Oddechování. Pak hrubý, sípavý smích.

„Pííítrrr. Poznáváš mě? Tady Vitalij Djomočka. Něco bych od tebe potřeboval. Prokážeš mi službu? Jen malou službičku?“

Vitalij se umí zeptat tak, že se vám špatně odpovídá ne.

„Jasně.“

„Přijed' na d-ské nádraží. Vem si kameru. A ne tu malinkou. Opravdovou. Domluveno?“

„Jasně...“

Večer se vypravím do D-. Pomalým příměstským vlakem cesta zabere hodinu a půl. Jízda těmito příměstskými vlaky patří k nejhorším ruským cestovním zážitkům. Jsou plné našťavných chudých lidí ze satelitních městeček, prodavaček, poli-

cajtů a uklízečů, kteří každý den přijíždějí do velkoměsta, kde se pohybují v těsné blízkosti platinových hodinek a aut značky Porsche, načež jsou večer odváti zpět na svou temnou periferii. Ve studeném vlaku popíjejí vlažné pivo, v igelitových taškách mají nacpané pracovní oblečení. Na dřevěných sedačkách je nemožné se pohodlně usadit. Poposedávám a uvažuji, co může Vitalij dělat v D–, nepřipadalo mi jako jeho typický revír. Ale už jsem s ním dost dlouho nebyl v kontaktu.

Vitalij Djomočka býval gangster. V devadesátých letech bývala slova Rus a gangster téměř synonymy, ale po prezidentově nástupu do Kremlu éra gangsterů skončila. Tajné služby převzaly organizovaný zločin a galerka jim nemohla konkurovat. Někteří z jejích příslušníků se stali poslanci, aby si zabezpečili své peníze, z jiných se stali legální podnikatelé. Ale na Sibiři měl Vitalij Djomočka jiné plány – chtěl režírovat filmy. Svolal svou partu. S kradením aut a vydíráním podnikatelů je konec, řekl jim. Budou točit filmy o sobě a hrát v nich sami sebe.

Nikdo z nich nevěděl nic o natáčení filmů. Nikdy neslyšeli o střihu, storyboardech nebo pohybech kamery. Nemohli jít do žádné filmové školy, žádný slavný režisér jim nemohl být rádce. Vitalij se naučil točit filmy sám. Znovu a znovu se díval na klasické filmy a všímal si každého záběru, každého střihu a každého zákrutu v ději. Neexistoval psaný scénář, scénáře jsou pro másla. Každý znal scény z paměti. Nepoužívali make-up ani kaskadéry, skákali z výšky sami a bourali svá vlastní auta. Všechna krev na obrazovce byla pravá. Když jí z rány neteklo dost, vrazil si Vitalij do žíly injekční stříkačku a pomazal se vlastní krví. I pistole a kulky byly pravé, a když natáčeli přestřelku v baru, skoro nic z něj nezůstalo.

Výsledkem byl epický šestidílný seriál *Spec* (Specialista), a když byl hotový, gangsterští tvůrci měli vlastní představy o distribuci.

Nakráčeli do místní televizní stanice s kopií a řekli řediteli, že seriál odvysílá – nebo uvidí. Nikdo neodporoval. Zvuk byl mimo a některé záběry nenavazovaly. Ale vcelku to Vitalij zmákl. Mělo to zápletku, akci, drive. Seriál se stal senzací, on sibiřskou hvězdou.

Když jsem se s Vitalijem seznámil, byl na vrcholu slávy. Přijel do Moskvy vystoupit v různých talk show a shánět peníze na svůj další velký film. Já jsem pracoval jako asistent amerického dokumentaristy a snažili jsme se přesvědčit Vitalije, aby nás nechal natočit o sobě dokumentární film. Domluvili jsme si schůzku v jedné nové moskevské kavárně. Interiérová fontánka rozptylovala paprsky pastelových světél. V pozadí zněla tichá hudba. Vysoký, štíhlý Vitalij s oholenou hlavou vypadal dočista jako prezidentův vyšší, drsnější bratr. Na sobě měl nažehlenou značkovou teplákovou soupravu. Pil kapučína a pečlivě si otíral rty složeným ubrouskem, aby neulpěla ani kapička pěny. Říkal jim „kapušína“ a velmi si to slovo užíval. Vyjel na servírku, že mu dala špinavou lžičku.

„Chtěl jste vždy být gangster?“ zeptali jsme se ho.

„Vždycky jsem věděl, že můžu být víc než ostatní. Běhat rychleji, skákat výš, líp střílet. Prostě víc.“

Mluvil úplně jak socha, krátké věty prokládal odmlkami. Ve všem, co dělal, se odrážela jeho sebekontrola. Nepil, nekouřil a napomenul mě za sprosté slovo. Kdysi fetoval, ale přestal. Smál se pomalu a hrubě a bizarním věcem (slovo „latte“ mu přišlo k popukání). Domluvit si tuhle schůzku trvalo týden. Nejdříve určil termín, pak ho vždy na poslední chvíli odvolal; byli jsme z toho už docela vyčerpaní. Časem jsem se poučil, že to tak dělá vždy. Byla to jeho taktika, jak si vás omotat kolem prstu.

„Proč jste chtěl začít točit filmy?“

„Strávil jsem osm let ve vězení. Tam hodně koukáte na televizi. Byly v ní filmy o policajtech a zlodějích. Ukazovaly můj

život, můj svět. Ale všechno bylo falešné. Rvačky byly falešné. Pistole byly falešné. Zločiny byly falešné. Co může herec vědět o tom, jaké to je být gangster? Nic. Můj příběh jsem mohl vyprávět jen já sám.“

Vitalijův televizní miniseriál ukazoval jeho život s velkou péčí o detail. Byl opravdový zločinec, jenž okázale provozuje své násilí. Schovával se v křoví u silnice a čekal, až přijede kamion naložený novými auty značky Toyota nebo Mitsubishi přímo z Japonska. Pak si natáhl šátek přes obličej a se svou puškou s upilovanou hlavní nakráčel doprostřed silnice. Stál sám uprostřed silnice s nohama široce rozkročenýma a puškou mířící od boku čelem k blížícímu se kamionu. Každý kamion zastavil a všechna auta byla jeho. Když řidič kladl odpor, Vitalij ho zmlátil. V násilných scénách si seriál liboval. Dialogy byly někdy prkenné (Vitalij svým lidem nedovoloval na obrazovce mluvit sprostě), ale pokud šlo o to někoho zkopat, šlapat po něm a ponížit ho, byli gangsteři ve svém živlu a obličeje jim ožívaly zuřivou radostí.

„Ale co vaše oběti – pociťoval jste někdy vůči nim lítost?“ zeptal se Američan.

Vitalij vypadal úplně bezradně. Otočil se ke mně:

„Samozřejmě že ne. Nikomu, kdo dělá to co já, není obětí líto. Buď jsi bulík, nebo opravdový chlap, a bulíci dostanou, co si zaslouží.“

V ústřední scéně *Spece* Vitalij zabije bosse jiného gangu. V klidu přijde ke svému soupeři, zastřelí ho a pak v klidu odejde pryč. Proběhne to tak rychle, že jsem musel scénu přetočit nazpátek, abych se ujistil, co se stalo.

„Kolik lidí jste zabil?“ zeptal jsem se ho, když odešla servírka.

„Můžu mluvit jen o jednom případě. To byla pomsta za mého bratra. Tu vraždu jsem si odseděl, ale pak už si na mě nikdo nikdy nedovolil.“

„Může zabijákem být každý?“ zeptal se Američan.

„Ne. Když jsem byl ve vězení, byli tam chlapi, kteří litovali toho, co udělali. Plakali, chodili do kostela. Ne každý na to má vnitřní sílu. Ale já ano.“

„A mohl byste se někdy ke zločinu vrátit?“

Vitalij se usmál: „Dnes je můj život celý vyplněn uměním.“

Přesvědčili jsme ho, aby nás vzal s sebou do svého rodného města a dovolil nám natáčet ho při filmování scény z jeho příštího projektu. My budeme mít exkluzivní záběry gangstera-režiséra při práci, on promo, které mu pomůže sehnat peníze.

„Normálně byste byli jedněmi z mých obětí, ale v tomto případě budeme partneři,“ poznamenal suše.

Let do Ussurijsku, Vitalijova rodného města, trval celý den. Vitalij se položil, usmál a celou cestu prospal. Já jsem se bavil s jeho přítelem Sergejem, dalším bývalým gangsterem, který napsal pro *Spece* hudbu. Sergej byl bývalý šampion v silovém trojboji a v letadle zabral dvě sedadla. Opustil dráhu gangstera, když našel Boha – kulka, která ho podle všech pravidel měla zabít, zázrakem prolétla jeho tělem. Poté našel cestu ke světlu (s pomocí americké evangelikálské sekty, která podporovala jeho rekonvalescenci po střelném zranění). Byl to veselý, rozesmátý blondátý chasník se zvědavýma, laskavýma bleděmodrýma očima. Dřív prodával heroin a pašoval dívky z Ukrajiny do Evropy.

„Jak se tvé nové pobožné já dívá na tvou minulost?“ zeptal jsem se ho.

„Když jsem byl pokřtěn, smylo to všechny mé hříchy,“ odpověděl Sergej.

„Ale cítíš za to, co jsi dělal, vinu?“

„Byl jsem démon, ale stejně jsem jen vykonával Boží vůli. Všechny mé oběti si to musely zasloužit. Bůh trestá jen špatné lidi.“

Sergej se během letu snažil psát scénář. Měla to být moderní verze staré ruské pohádky o třech bohatýrech, obrech s nadlidskou silou, kteří putovali po Rusku a poráželi draky a nájezdníky. V Sergejově verzi byli bohatýři bývalí gangsteři.

Když jsme konečně přistáli ve Vladivostoku (nejbližším letišti k Ussurijsku), očekával jsem, že uvidím Orient, vždyť jsme byli tisíc kilometrů na východ od Pekingu, tam, kde končí Rusko a začíná Tichý oceán. Kromě Vitalije je tento kraj proslulý také tygry. Ale vypadalo to tam jako jinde v Rusku, stejná zelenohnědá směs kopců a neveselých, vyzábělých stromů. Klidně jsme mohli být na předměstí Moskvy. V hangáru na letišti na nás čekali Vitalijovi lidé – mladí zdvořilí muži s těkavýma očima ve sportovních šustákových soupravách, se zlatými přívěsky kolem krku, hladce ostříhaní a s upravenými nehty. Jeden z nich přivezl Vitalijovi nový Jeep, jak vazal přivádějící svému pánovi nového ukradeného koně. Bez poznávacích značek. Jeli jsme v koloně roztažené po obou pruzích silnice, tak rychle, že mě to nejdřív vystrašilo a pak nadchlo. Prvního dopravního policistu, který se ho pokoušel zastavit, Vitalij ignoroval, u druhého zastavil. Když ho policista poznal, mávl mu, aby jel dál.

„Dobře vědí, že si na mě nemůžou dovolovat,“ prohodil Vitalij.

Vitalij nemusel zastavit. Byla to jen show, aby každý věděl, kdo je zpátky.

Přihnali jsme se do samotného Ussurijsku. Projeli jsme monumentálním, větrným ústředním náměstím, jež nebylo navrženo pro lidi, ale pro vojenské přehlídky. Kino, radnice i plavecký stadion byly všechny postaveny ve stylu přísného sovětského klasicismu. Široké třídy nikam nevedly – náhle končily uprostřed tajgy. Stejná nepatříčně působící města, jednotně navržená nějakým moskevským ministerstvem urbanismu, najdete po celém bývalém sovětském impériu.

Město bylo čisté. Tiché.

„My gangsteři tady ve městě udržujeme kázeň,“ řekl Vitalij. „Bývali tu fetišci, prostitutky, vlasatá mládež. Teď by si netroufli vystrčit nos. Ukázali jsme jim, kdo je tady pánem. Lidé z mojí party nesmí ani kouřit. Kdyby se někdo z mých chlapců opil na veřejnosti, dostal by ode mě strašnou nakládačku.“

Vitalij tu byl celebrita. Když jsme šli po ulici, dívky se širokými rameny v krátkých sukních se zastavovaly a nechávaly se s ním fotografovat. Když jsme se zastavili u školy, děti ho uviděly z oken, vyřítily se ven, nahrnuly se kolem něj a strkaly mu k podpisu své sešity. Učitelé tomu blahosklonně přihlíželi.

Jeho nový film se měl odehrávat v době, kdy byl teenager, koncem osmdesátých let, když se začali objevovat na veřejnosti první gangsteři a podnikatelé. Nazítří Vitalij organizoval casting, hledal herce, který měl hrát jeho mladší já. Před Palácem kultury a oddechu, starým sovětským divadlem, se shromáždil dav. Otcové vzali syny ze školy, aby se mohli ucházet o role mladého Vitalije a členů jeho prvního gangu.

„Chci, aby se můj syn naučil něco o historii,“ říkal jeden z otců. „Gangsteři drží tohle město pohromadě, udržují tu kázeň.“

Casting prováděl Vitalij v divadelní zkušebně. Na zdech visely portréty Čechova a Stanislavského. Vitalij chtěl po chlapcích, aby se prošli místností sem a tam:

„Musíte chodit jako gangster, jako že to myslíte vážně. Neohlížejte se vedle sebe. Nesmí na vás být vidět napětí. Představujte si, že se na vás všichni dívají. Pomalu. Chodte pomalu. Tohle je vaše území.“

Vybral několik chlapců. Byli nadšeni. Postavil je vedle sebe ke zdi, prohlížel si tu řadu a vybíral, kdo bude hrát jeho.

„Moc malý. Moc tlustý. Moc hlasitý. Ty. Ty na to budeš stačit. Ale musíš si ustríhnout tu ofinu.“

Vybral chlapce, který byl tichý (a nejlíp vypadal). Jmenoval se Míťa. Studoval historii na místní vysoké škole. Zdálo se, že vědomí, že bude hrát Vitalije, v něm nevzbuzuje žádné emoce – anebo byl možná už v roli.

Vitalij ho odvezl do místního parku, kde mu dal školení v tom, jak ho má hrát.

„Vidíš tamhlety kluky? Na lavičce, jak pijou pivo? Chci, abys šel k nim a řekl jim, ať vypadnou. A ať po sobě taky posbírají odpadky. Chovej se, jako by ti to tady patřilo. Mluv tiše. Rozhodně. Nařizuj. Dej jim pocítit, že máš za sebou hodně lidí. Představuj si, že jsi já.“

Míťa si vedl dobře. V pomlčkách mezi slovy bylo cítit výhrůžku. Řekl popíjejícím mladíkům, ať se sbalí. Ve chvíli, kdy odcházeli, přidal kapku ponížení: „Nezapomeňte na odpadky.“ V tom byl úplný Vitalij, ten taky vždycky našel příležitost, jak si vás vychutnat. („Taková malá kamera, Petře, copak nemáš opravdovou?“ rád mi říkával. Anebo: „Nevíš, jak dělat interview, mám tě to naučit?“)

„Myslíte, že by Míťa mohl být tak dobrý gangster jako vy?“ zeptal jsem se ho.

„Má potenciál,“ odpověděl Vitalij. „Ale potřeboval by být trochu tvrdší. Já jsem v jeho věku už poprvé seděl za vydírání.“ Šli jsme na návštěvu k Vitalijovým rodičům. Doufal jsem, že mi pomůžou pochopit, proč je Vitalij takový, jaký je, ale byl jsem zklamán. Vitalijův otec byl dělník v továrně, zvyklý svařovat díly na tancích. Byl malý, plachý a mluvil o rybaření. Vitalijova matka, trochu opilá, ale zdvořilá, udržovala byt v čistotě a pořádku. Zdálo se, že mají z Vitalije strach, a on se k nim choval tak opovržlivě, že ani nevstoupil do bytu.

„Ve škole býval uličník,“ vyprávěl otec. „Tolik jsme doufali, že ho vězení zklidní. Že až se z něj vrátí, najde si normální práci ve

zbrojovce. Ale když se vrátil z vězení, bylo jasné, že už je z něj velký boss.“

Vězení byla Vitalijova alma mater. Tato oblast Sibíře jich byla plná. Kamkoli jste se podívali, všude byly vidět ostnaté dráty, strážní věže a betonové zdi. Natočili jsme s Vitalijem jeden rozhovor, jak se dívá na věznicí, v níž si odseděl svůj první trest.

„Všechno, co jsem se naučil, jsem se naučil tady,“ vzpomínal. Poprvé jsem ho viděl trochu sentimentálního. „Hned zkraje musíte ukázat, že jste opravdový chlap, a ne bačkora. Nesmíte brečet, nesmíte nic vykecat, nikomu nesmíte dovolit, aby vám říkal, co máte dělat. Říkejte jen to, co myslíte vážně, mluvte pomalu, a když něco slíbíte, musíte to dodržet.“

Tenkrát poprvé Vitalij seděl pět let. Nastoupil v roce 1988. Když v roce 1993 vyšel ven, celý vesmír, ve kterém vyrostl, byl proměněný. Sovětský svaz zmizel. Každý, kdo předtím byl někdo, byl najednou nula. Učitelé, policisté a soudci nedostávali platy. Dělníci v továrně vyráběli ledničky a součástky k vagonům, které nikdo nepotřeboval. Z válečných hrdinů byli důchodci bez kopějky. Když Vitalije poprvé zavřeli, byli muži jako on předurčení k životu na okraji. Byli *špana*, póvl. Teď najednou ucítil, že tohle je jeho doba.

„Proč bych pracoval za babku v továrně jako táta? To by bylo šilenství.“

V tom novém Ussurijsku byly jediné hodnoty: auta a peníze. Gangsteři se k nim dokázali dostat nejrychleji a nejpřímějšími metodami. Ale krom toho, že kradli a vydírali, dělali i jiné věci. Podnikatelé si je zvali, aby garantovali obchodní dohody (když ji jeden z partnerů nedodrží, gangsteři si ho podají); lidé se na ně obraceli místo na lhostejnou policii, když bylo potřeba chytit zloděje a pachatele znásilnění. Stal se z nich establishment, pojivo, které drží všechno pohromadě. V tomto novém světě

nikdo neměl jasnou představu, jak se chovat – všechny sovětské vzory se staly nepoužitelnými a „Západ“ bylo jen vyprávění z veliké dálky. Ale gangsteři měli svůj vězeňský kodex, který přežil perestrojku. A díky tomu byli něco víc než jen obávaní násilníci. V tomhle ztraceném novém Rusku to byli jediná lidé, kteří věděli, co jsou zač a co představují. A teď, v jednadvacátém století, sice mnoho gangsterů přišlo o práci, ale jejich způsob chování se stal všudypřítomným.

Když se Vitalij připravoval na záběr, často zmizel – byla to jeho finta, jak nás udržovat nastražené. Určil jednoho ze svých přátel, Stase, aby si nás vzal na starost. Stas měl Jeep s malou lopatou přidělanou na čelní masce – gangsterský znak. Měl s sebou svou přítelkyni. Byla to vysoká, bledá, znuděná blondýna, která ožila, jen když vyprávěla o své sbírce spodního prádla. „Mám doma i punčochy z hadí kůže,“ řekla mi.

Stas nás vzal na prohlídku Ussurijsku.

Město bylo proslulé svou burzou s auty, jednou z největších v celém Rusku. Byli jsme blízko Japonského moře a všechny nové Mitsubishi a Toyoty se obchodovaly tady. Trh byl na vršku na počátku města. Když jsme k němu mířili, stříbrně se trpytil jak kouzelný vrch. Až když jsme se k němu přiblížili, zjistili jsme, že to se slunce odráží od nových Jeepů a dalších čtyřkolek. Všichni měli nejnovější modely. Na záchod třeba chodili do dřevěných kadibudek a byty měli zašlé, ale jejich velká, černá auta se vždy blyštěla jak v televizní reklamě. Stas nás vzal na sraz, kde místní lidé předváděli, jak si vylepšili svá auta. Jeden instaloval dozadu vířivku, další si z něj udělal kino. Ti svaľovci pocitovali ke svým autům velkou něhu, dotýkali se jich jen velmi opatrně. Stas vytáhl kartáček na zuby a začal čistit čelní světla svého Land Cruiseru. Leštil je lehounce a trpělivě, jako by myl kojence.

Pak jsme se Stasem vyrazili do kopců nad městem, abychom si užili nejlepší výhled. Z rezavějících továren se stále kouřilo. Mezi kopci byly hřbitovy plné černých mramorových náhrobků. Byla na nich vytesána jména mladých gangsterů: „Buba Boxer“, „Boris Mercedes“. Na náhrobcích byly vyryty jejich portréty zpodobňující je v celé jejich gangsterské velkoleposti – jeden držel v ruce klíčky od svého Mercedesu, další pózoval se svým mobilním telefonem – jako egyptské faraony, odeslané na onen svět se svým nejdůležitějším vlastnictvím. Data na náhrobcích se často shodovala, mnoho těch mladíků zemřelo ve stejných dnech devadesátých let. Byla to data bitev mezi gangy. Zdecimovaly celou generaci.

„Leží tu hodně vašich přátel?“ zeptali jsme se Stase.

„Většina mých spolužáků ze třídy,“ odpověděl nevzrušeně. „Nejen gangsteři. Hodně se jich jen připletlo kulkám do cesty.“

Večer jsme zamířili do restaurace jménem Miami. Venku stála čtyřmetrová umělá palma. Umělých palem bylo po městě spousta, byly v módě. Miami mělo před vchodem kryté parkoviště a ve sklepě masážní salon.

„Je to úsporné,“ vysvětloval Stas, „všechno, co by sis přál, na jednom místě.“ Vlastní restaurace měla vínově červené zdi a černé lakované židle. Všichni hosté byli oblečeni v nažehlených šustákových soupravách. Majitelé restaurace byli Číňané; byli jsme jen osmdesát kilometrů od čínské hranice a říkalo se, že třetinu obyvatel tvoří ilegální čínští přistěhovalci.

„Šikmooký si chodili, kam chtěli, ale gangsteři to s nimi vyřídili. Teď se drží jen na trhu a na předměstích. Musejí vědět, že tohle je ruské území... Ale mají nejlepší restaurace.“

Součástí jídla bylo karaoke. Čínští číšníci roznášeli jídlo a celý restaurant k tomu zpíval *šansony*, sentimentální gangsterské balady zpívané chraplavým hlasem, z nichž se stal jeden z nejrozšířenějších žánrů ruské pop music. *Šanson* odráží pouť gangsterů

do centra ruské kultury. Bývaly to undergroundové vězeňské písně plné gangsterského argotu, příběhy ze sibiřských lágrů, teskné vzpomínky na matku. Teď je hrají v každém taxíku a supermarketu. „Vladimirskij central“ nesmí chybět na žádné svatbě. Po celé zemi přiopilé nevěsty ve šlehačkových svatebních šatech a na tenkých, vysokých podpatcích se svými opilejšími ženichy pomalu tančí a zpívají: „Sníh taje pod mou celou, / ale jaro mého života uteklo tak rychle.“ I Stas v čínské restauraci Miami zpíval, ale na gangstera vypadal příliš mírně a ochotně.

„Já? Gangster? Proboha ne,“ zareagoval překvapeně, když jsem se ho zeptal. „Jsem jen podnikatel. Ta lopatka je jen taková frajeřina. Rád se vídám s Vitalijem.“

Zeptal jsem se, jaký je jejich vztah. Rychle změnil téma.

Při příští příležitosti jsme se na to zeptali Vitalije.

„Stas? Stas je jeden z podnikatelů, od kterých jsme vybírali výpalné.“

„A teď jste přátelé?“

„Udělá, co mu řeknu.“

Ukázalo se, že Vitalij jednou zmlátil Stase na maděru, a Stas teď Vitalije napůl obdivoval a napůl žil ve strachu z něj. Pomáhal mu do kabátu a držel mu mobil. A každý, koho jsme ve městě potkali, působil tak nějak shrbeně, černobíle a jako by mumlal. Jen gangsteři si vykračovali v technicolorových barvách. Bylo to Vitalijovo město, reprezentativní, průřezové město v zemi, kde třetina mužské populace byla ve vězení, město, které mají před očima politici marketéři a televizní tvůrci, když vytvářejí politiky.

Na svůj velký natáčecí den zabral Vitalij celý trh. Policie měla udeřit na mladého Vitalije a jeho gang, když vymáhali výpalné od trhovců. Trhovci hráli sami sebe a na role policistů byli najati policisté.